

Starptautiskā zinātniskā konference
„Tirgus ekonomika – iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanas faktors un noturīgas
demokrātiskas attīstības pamats atbilstoši taisnīguma principiem”

VAI IESTĀŠANĀS EIROPAS SAVIENĪBĀ SEKMĒS ĒNU EKONOMIKAS SAMAZINĀŠANOS LATVIJĀ?

Edgars Brēķis
Latvijas Universitāte
e-mail: edgars.brekis@lu.lv

Atslēgas vārdi: ēnu ekonomika, monetārā politika, naudas pieprasījums

Ēnu ekonomikas darījumus var grupēt divējādi. Pirmkārt, pēc darījumu tiesiskuma: legāli (nav aizliegti ar likumu normām, bet konkrēta indivīda interesēs ir nedeklarēt šos darījumus) vai nelegāli (tās ekonomiskās aktivitātes un darījumi, kas ir pretrunā ar vietējiem normatīvajiem aktiem); otrkārt, vai darījumos kā apmaiņas līdzeklis ir izmantota nauda.

Motīvus, kas varētu veicināt indivīdu iesaistīties ēnu ekonomikas darījumos, iedala divās grupās: struktūras un ekonomiskos. Struktūras motīviem nav tendence mainīties laikā un tie ir invarianti pret konkrētas valdības politiskajiem lēmumiem. Šie motīvi ir sekojoši: a) valdības normas (ierobežojumi); b) valdības uztvere; c) rīcības brīvība.

Ekonomisko motīvu nozīme mainās līdz ar konkrētām izmaiņām valdības politikā. Tiek izdalīti četri ekonomiskie motīvi, kas var veicināt indivīdu darboties ēnu ekonomikā: a) lai izvairītos no nodokļu maksājumiem; b) lai nezaudētu jebkādu valsts pabalstu; c) inflācija; d) draugi un/vai radnieki.

Latvijai reāli konverģējot ES vidējā līmeņa virzienā, tai sekos arī cenu līmeņu konverģence: inflācija 2004. gadā Latvijā sasniedza 6.2%, kas salīdzinot ar 2003. gada 2.9% ir vairāk kā divas reizes. 2005. gada janvārī cenu līmeņa izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu saglabājās nemainīgi augsta - 6.6%. Zinot, ka arī tuvākā gada laikā turpinās pieaugt, piemēram, dabasgāzes tarifi un degvielas cenas, un prognozējot, ka privātpersonām un uzņēmumiem izsniegto kredītu pieaugums nekļūs mazāks (procentu likmes eirozonā maz ticams, ka tiks paaugstinātas, jo kopējā ES monetārā politika ir ekspansīva), Latvijai, nāksies piedzīvot augstāku inflāciju nekā tagadējām Eiropas Monetārās Sistēmas valstīm. Var secināt, ka laikā, kamēr Latvija piedzīvos reālu konverģenci ES valstu virzienā, un Latvijai kļūstot atkarīgai no eirozonas kopējās monetārās politikas, ēnu ekonomikas apjoms Latvijā pieaugs.

Ēnu ekonomikas apjoms, novērtējumam izmantojot naudas pieprasījuma metodi, 2002.-03. gadā ir 23-26% robežās no IKP (Brēķis (2005)). Tālāk palielinoties ēnu ekonomikas apjomam var tikt apdraudēta Latvijas ekonomiskā izaugsme. Bet tā kā Latvijas iespējas ietekmēt ekonomiskos motīvus, kas liek indivīdam darboties ēnu ekonomikā, pēc pievienošanās eirozonai kļūs ierobežoti, lai nepieļautu ēnu ekonomikas apjoma pieaugumu un lai ilgstošā periodā panāktu tās samazināšanos, ir jāveic strukturālas izmaiņas. Tas ir sarežģīts uzdevums, jo tālāk integrējoties iespējams ir pārņemt arī „[...] ilgtermiņa eirozonas problēmas[kas] rodas no inertiem darbaspēka tirgiem, strukturālajiem iemauktiem, nespējas pielāgoties, lieliem sociālajiem slogiem, uzņēmējdarbību traucējošas likumdošanas un citām strukturāla rakstura problēmām” (Danēvičs (2004, 30)).

Viens no pirmajiem uzdevumiem būtu panākt lielāku Latvijas iedzīvotāju uzticēšanos varai, ko mazinājusi daudzo Latvijas partiju kā ekonomisko grupējumu interešu pārstāvju rīcība, politizējot saimnieciskus lēmumus. Otrkārt, ir jāsakārto ar uzņēmējdarbību saistītie normatīvie akti, lai samazinātu laiku, kas jāatvēl birokrātijas pārvarēšanai, un lai ar uzņēmēju saistīto lēmumu pieņemšana būtu pārskatāma. Tāpat jāsakārto valsts kontroles iestāžu darbu tā, lai vairākumam indivīdu veidotos pārliecība, ka visi ir vienlīdzīgi likuma priekšā un ka saņemtais sods ir atbilstošs nodarījumam.

Literatūra:

1. Acs, Zoltan J.; Carlsson, Bo; Karlsson, Charlie (1999). The Linkage among Entrepreneurship, SMEs and the Macroeconomy. In Acs, Zoltan J.; Carlsson, Bo; Karlsson, Charlie (ed.), Entrepreneurship, small and medium – sized enterprises and the macroeconomy. Cambridge University Press, pp. 3-42.
2. Brēķis, Edgars (2005). The underground economy in Latvia: the currency demand approach (1995-2003). LU 63. konferences referāts (nav publicēts).
3. Cagan, Phillip (1958). Demand for Currency Relative to the Money Supply. The Journal of Political Economy. Vol. 66, No.4 (August), 303-328.
4. Danēvičs, Kārlis (2004). Euro ieviešanas riski. Kapitāls (Jūlijs), 30-32.
5. Hunt, Jennifer (1999). Has Work – Sharing Worked in Germany? Quarterly Journal of Economics, Vol. 89 (1), pp. 117-148.
6. Isachsen, Arne Jon & Klovland, Jan Tore & Strøm, Steinar (1983). The Hidden Economy in Norway. In Tanzi, Vito (Ed.), The Underground Economy in the United States and Abroad. Lexington Books, Massachusetts, 209-232.
7. Schneider, Friedrich and Enste, Dominik H. (2000). Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. Journal of Economic Literature, Vol. 38 (March), pp. 77-114.